

Cahit AYDEMİR*
İbrahim ARSLAN**
Funda UNCU***

Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişimi

Development of Foreign Direct Investments:
Turkey and the World

Özet

Uzun dönemli bir yabancı yatırım olan Doğrudan Yabancı Yatırımlar bir şirketin, yatırımını ülke sınırları dışına yaymak üzere, ana merkezin dışındaki ülkelere üretim tesisi kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alması biçiminde tanımlanabilir. Bu çalışmada öncelikle DYY'lerin tanımı ve kapsamı dikkate alınarak Türkiye ve dünyanın değişen finansal çerçeve içerisinde DYY'ler bakımından tarihsel gelişiminden bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan yabancı sermaye, dünya ekonomisi, Türkiye ekonomisi

JEL Kodları: E22, O16, A10

Giriş

Bu çalışmada DYY'lerin Dünya ülkeleri ve Türkiye açısından tanımı, kapsamı ve önemi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın amacı DYY'lerin Dünyada ve Türkiye'deki gelişim sürecinin incelenmesidir. Bu doğrultuda öncelikle terim tanımı yapılmış, daha sonra da önemi gittikçe artmakta olan DYY'lerin Dünya ve Türkiye için gelişim süreci incelenmiştir.

Yabancı yatırımlar; bir ülkenin –karşılığını sonradan ödemek üzere– dış kaynaklardan elde edip, ekonomik gücüne eklediği parasal veya teknik

* Yrd.Doç.Dr. Dicle Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, cahit.aydemir@gmail.com

** Doç.Dr. Gaziantep Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, arslan@gantep.edu.tr

*** Öğr.Gör. Dicle Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, funcu44@hotmail.com

olanakları ifade eder(Zengin, 2003: 52). Yabancı sermaye yatırımları, bir ülkede sabit sermaye stokunun artmasına katkıda bulunması, teknoloji ve işletmecilik bilgisi getirmesi, istihdam yaratması, rekabeti geliştirmesi, ödemeler dengesi açığını azaltması, iç piyasaya dinamizm kazandırması, teknik eleman ve yönetici açığını azaltması gibi pek çok nedenle ülke ekonomilerine katkıda bulunmaktadır. Bu katkılardan dolayı, dünyada yabancı sermaye yatırımlarının önemi gittikçe artmaktadır. Özellikle dış ticaretin büyümesi ve gelişmesiyle bu yatırımların büyüme ve kalkınma yönündeki etkisi de belirginleşmiştir. Dahası yabancı yatırımlar sadece yatırımın yapıldığı ülkede büyüme ve kalkınma üzerinde etkide bulunmayıp yatırımı yapan ülke içinde çeşitli avantajlar sağlamaktadırlar.

Dünya ekonomisi de bu anlamda ciddi ilerleme kaydetmiştir. Özellikle bilişim sektörünün hızlı ilerlemesiyle internet üzerinden alım-satımlar neredeyse tek piyasa haline dönmüş, buna bağlı olarak ülkelerin ekonomileri de değişen dünya düzenine ayak uydurarak kapalı ekonomiden sıyrılıp dışa açık birer ekonomik yapı haline gelmiştir. Türkiye, hızla gelişmekte olan bir ülke olarak dünya ülkeleri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla yabancı yatırımlar Türkiye ekonomisi için de önemli bir yere sahiptir.

Türkiye sektörel çeşitlilik açısından elverişli bir ülke olması dolayısıyla sermaye girişlerini olumlu yönde etkileyen bir ülkedir. Bunda çıkarılan kanunlar, alınan kararlar ve teşvikler gibi faktörler etkilidir. Aynı zamanda Türkiye gelişmekte olan bir ülke olması itibarıyla da sermaye çıkışı açısından da yabancı yatırımcı konumunda önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla Türkiye, dünya ekonomisi açısından önemli bir yer tutmaktadır.

1. Doğrudan yabancı yatırımların tanımı ve kapsamı

Ülkelerin mevcut kaynakları ile yapabileceği yatırımlar sınırlı, yerli tasarrufların oluşturduğu ülke kaynakları ise yetersiz kaldığı zamanlarda, gerekli olan ilave kaynak ihtiyacı dış tasarruflarla, başka bir deyişle yabancı sermaye ile karşılanmaktadır.

Yabancı sermaye yatırımları genel olarak bir ülkenin karşılığını sonradan ödemek üzere dış kaynaklardan elde edeceği ve ekonomik gücüne ekleyebileceği mali veya teknik kaynaklar biçiminde tanımlanabilir (Uras, 1979: 19). Yabancı sermaye yatırımları bir ülkenin sabit sermaye stokunun artması, teknoloji ve işletme bilgisi getirmesi, istihdam yaratması ve rekabeti geliştirmesi, ödemeler dengesi açığını azaltması, iç piyasaya dinamizm kazandırması, teknik eleman ve yönetici açığını azaltması yönüyle ekonomiye katkıda bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler de büyümesine ve kalkınmasına olumlu etkileri olması sebebiyle yabancı sermayeye doğru bir eğilim göstermektedir. Fakat yabancı yatırımlar sadece yatırımın

yapıldığı ülkede değil, aynı zamanda yatırımı yapan ülkede de çeşitli avantajlar sağlamaktadır.

2. Yabancı sermaye yatırımlarının şekilleri

Yabancı sermaye bir ülkeye farklı şekillerde gelebilir. Bunlardan birincisi, finansal gelişmelerle hareket eden sermaye piyasası yatırımlarıdır. Portföy yatırımları olarak da adlandırılabilen bu tür mali yatırımlar, hisse senedi ve tahvil gibi menkul değerleri kapsar. İkincisi; bir ülkede üretilen mallar yabancı bir ülkeye satılarak ihraç edilmiş olur. Üçüncüsü ise, yatırımcı piyasaya girmek istediği ülkedeki bir firmaya kendi teknolojisini ya da marka ismini kullanma izni verir, yani firmalar lisans anlaşması gerçekleştirir. Doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) olarak adlandırılan türde ise sermaye stokuna yönelen ve üretime dönük reel yatırımlar söz konusudur (Alpar,1978: 1). Bu tür yatırımlar sermaye piyasası yatırımlarına göre daha istikrarlı bir yapıya sahiptir.

DYY konusunda literatürde pek çok tanım yer almaktadır. Oksay (1998: 1)'a göre yabancı sermaye, hem yatırımı yapan ülke hem de yatırımın yapıldığı ülke açısından tanımlanmalıdır. Yabancı ülkede edinilen şirkete yavru şirket (subsidiary), yabancı sermaye şirketi, tabi şirket veya şube adı verilmektedir. Yavru şirket genellikle, ana şirketin elinde bulunan teknoloji, ticari sırlar, yönetim bilgileri, ticaret unvanı ve öteki kolaylıklardan yararlanma ayrıcalığına sahiptir. Karşılığında ise, kazanılan kârlar, kısmen veya tamamen ana şirkete kalmaktadır. Bu bağlamda yerel bir firmaya oranla, yabancı firma her zaman ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bunlardan bazıları kültürel sorunlar, dil ve yerel piyasaya ait uygulamalardaki farklılıklardan oluşan sorunlardır. İşte bu gibi sorunlardan dolayı firmalar, ihracat ve lisans anlaşması (bir işletmenin mallarını ve ismini yabancı bir ülkede üretip satması konusundaki yasal izin) yoluyla elde edemeyeceği bazı avantajlara sahip olmak için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yönelirler.

Doğrudan yabancı yatırım kavramını uluslararası kabul gören ölçütlerden biri olan OECD'ye (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) göre ele alacak olursak doğrudan yabancı yatırım, doğrudan yatırımcı tarafından başka bir ülkede yerleşik olan bir teşebbüste kalıcı bir bağ oluşturmak amacıyla yapılan bir uluslararası yatırım kategorisidir (IMF, 1993: 86; OECD, 1996: 7-8). Doğrudan yatırımcı ise Avrupa Merkez Bankası'na göre yerleşik buldukları ülkelere başka bir ülkede faaliyet gösteren bir doğrudan yatırım teşebbüsüne sahip olan bireyler, tüzel kişiliği olan/ olmayan kurum veya özel teşebbüsler, tröstler veya diğer organizasyonlar olarak tanımlanmaktadır. Burada yatırım teşebbüsü, en az % 10 hisse oranı veya aynı oranda borsada işlem gören ve oy hakkı veren

hisse senedi yoluyla sahip olunan bir adi şirket veya ticaret şirkettir ve bu şirketlere bağlı ortaklıklar, iştirakler ve şubeler şeklindedir (Delice, 2005: 3).

Türkiye’de kullanılan doğrudan yabancı yatırımın tanımı ise OECD’nin kullandığı ortak tanımından biraz farklılık göstermektedir. Türkiye’deki tanımda makine ve teçhizat, sınaî ve fikri mülkiyet hakları, yurt içinden sağlanan haklar gibi iktisadi kıymetler vurgulanmışken, ortak tanımın belirtmiş olduğu uzun dönem bağlılığından bahsedilmemiştir (Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Raporu, 2005).

Türkiye’de Hazine Müsteşarlığı’nın 2005 yılında yayınlamış olduğu Yabancı Sermaye Raporu’nda; 17 Haziran 2003 tarihinde 4875 sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” ile belirtilen tanımların uluslararası şekillere uygun olarak yeniden düzenlenmiş olduğu vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye, 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununa göre yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan kişiler ile yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarının yanı sıra, yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş olan tüzel kişileri ve uluslararası kuruluşları yabancı yatırımcı olarak tanımlamaktadır. Bu durumda doğrudan yabancı yatırım, yabancı yatırımcı tarafından getirilen;

• “Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nca alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye,

• Şirket menkul kıymetleri (Devlet tahvilleri hariç),

• Makine ve teçhizat,

• Sınaî ve fikri mülkiyet hakları,

• Yurt içinden sağlanan, yeniden yatırımda kullanılan kâr, hasılat, para alacağı veya mali değeri olan yatırım ile ilgili diğer haklar,

• Doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar, gibi iktisadi kıymetler aracılığıyla:

a) Yeni şirket kurmak ve şube açmak,

b) Menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi, menkul kıymet borsalarından en az % 10 hisse oranı (bu hisse alım düzeyi, yabancı bir ülkede şirket yönetiminde uzun vadede söz sahibi olmayı sağlayan minimum miktar olup IMF’nin de istatistiksel çalışmalarda kullanılmak üzere belirlemiş olduğu en az orandır) ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmak” biçiminde ifade edilmektedir.

En genel ifade ile doğrudan yabancı yatırımlar, bir şirketin yatırımını ülke sınırları dışına yaymak üzere ana merkezinin dışındaki ülkelere üretim

tesisi kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alması veya sermayesini arttıracak kendine bağlı bir şirket durumuna getirilmesi olarak ifade edilebilir. Bu yatırımlar çoğunlukla Çok Uluslu Şirketler tarafından yapılan uluslararası sermaye akışları olarak görülmektedir (Seyidoğlu, 2001: 397).

3. Doğrudan yabancı yatırımı etkileyen faktörler

Bu tanımlar doğrultusunda doğrudan yabancı yatırımlarının gerçekleşmesinde yatırım yapılacak ülkenin sosyal ve ekonomik koşulları da önem kazanmaktadır. Yabancı yatırımcı öncelikle sosyal ve kültürel açıdan kendi koşullarına benzer ülkeleri seçmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunda ise ekonomik değişkenlerin (Kâr, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ve/veya Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH), Ödemeler Dengesi, Büyüme Oranı, Enflasyon Oranı, Ücret Düzeyi, Verimlilik ve Döviz Kurları) etkileri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu anlamda etken faktör olarak ilk sırada pazarın büyüklüğü ele alınmakta olup pazar büyüme hızı, ulaşım kolaylığı, altyapı tesislerinin varlığı, doğal kaynak mevcudiyeti, ekonomik ve politik istikrar, idari ve ticari engeller, ücret maliyetleri, döviz kurları, ihracat olanakları, dışa açıklık ve demokratikleşme de önemli etkiler olarak değerlendirilmektedir (Bozkurt ve Dursun,2006: 40).

4. Dünyada doğrudan yabancı yatırımların gelişimi ve Türkiye

Dünya ülkelerinin, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını tanınması, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde başlamaktadır (DPT, 2000: 3). Özellikle 1960'lardan itibaren, uluslararası ekonomi değişme göstererek DYY'ler, çok uluslu şirketler ve diğer uluslararası üretim şekilleri önem kazanmaya başlamıştır (Hosseini, 2005: 528). Bu gelişime rağmen genel olarak gelişmekte olan ülkelere 1990'lı yıllara kadar yabancı yatırımı yapacak kişilere ve şirketlere karşı bir güven problemi söz konusu olmuştur (DPT, 2000: 3).

1958 yılında Avrupa Birliği (AB)'nin kurulmasıyla birlikte DYY'lerde çok hızlı bir artış yaşanmıştır. Bu artışta, özellikle AB'nin gümrük birliği esasına dayanarak uyguladığı ticari engellerden kurtulmak isteyen Amerikan yatırımları önemli olmuştur (Şimşek ve Behdioğlu, 2006: 54). Bu dönemde, gelişmiş olan ülkelere yönelik DYY'ler daha ziyade petrol ya da doğal kaynak zengini olan birkaç ülkede gerçekleşmiştir. Sonrasında ise Dünya'da petrol sorunun patlak vermesiyle birlikte DYY'ler yavaşlamış ve mevcut yatırımların büyük bölümü Amerika kaynaklı olmuştur.

1980'li yıllardan sonra DYY'ler artmaya başlamıştır. Özellikle Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, hem o bölgeye hem de Doğu Avrupa ülkelerine yönelik yabancı sermaye yatırımlarında bir artış

gerçekleşmiştir. Bu dönemde hizmetler sektörü DYY girişlerinden % 40'lık bir pay almış ve DYY'lerde yap-işlet-devret modeli gibi bir ülkede temel altyapı yatırımlarının yapılmasında, özel kesime açılmayı ve yabancı sermayenin katkısını sağlamayı amaçlayan yapılar da oluşmuştur.

1990'lı yıllarda ise gelişmekte olan ülkeler çeşitli düzenlemeler yoluyla uluslararası yabancı sermaye hareketlerinden daha fazla pay alma çabasına girmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından 1997 yılında yapılan araştırmaya göre (UNCTAD, 1998: 15). 1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelere yatırım iklimiyle ilgili düzenlemelerin (toplam 750 adet) % 94,2'si DYY'lerin lehine olmuştur (DPT, 2000: 4). 1990'ların ortalarından itibaren DYY'ler hızla artarak 202 milyar \$'a ulaşmıştır (UNCTAD, 2006: 8) Bu artışa rağmen bölgesel dağılıma bakıldığında, gelişmekte olan ülkelere yapılan DYY'lerin birkaç bölgede yoğunlaştığı söylenebilir. Gelişmekte olan ülkelere yönelik DYY'lerin yaklaşık olarak % 65'i Asya (özellikle Uzak Doğu'da Çin Halk Cumhuriyeti, Güney Kore ve Tayvan gibi ülkeler), % 30'u Latin Amerika ve Karayipler'e (Latin Amerika'da özellikle Brezilya, Arjantin, Şili ve Meksika gibi ülkeler) ve % 3'ü ise Afrika ülkelerine yapılmıştır (Love ve Lage-Hidalgo, 2000: 1259). Sektörel açıdan bakıldığında ise imalat sanayinin ve hizmetler sektörünün hemen hemen aynı oranda olduğu görülmüştür (UNCTAD, 2007: 14).

1997 Uzak Doğu Krizinden sonra doğrudan yatırımların gelişmekte olan ülkelere yönelik toplam sermaye girişleri içerisindeki payı sürekli azalmıştır. 1997'de dünyadaki toplam 478 milyar \$'lık yatırımın % 43'ü gelişmekte olan ülkelere gitmiştir (UNCTAD, 2002: 4).

Tablo 1 incelendiğinde, 2000 yılında dünyadaki DYY miktarının 1401 milyar \$'a ulaştığı görülür. 2000 yılında rekor seviyeye ulaşan DYY'ler içindeki ülkelerin oranı ise Asya Krizi, Rusya Krizi ve diğer küresel krizlerin etkisiyle son yılların en düşük düzeyi olan % 18'e gerilemiştir (UNCTAD, 2002: 4).

2001 yılı DYY açısından hızlı bir gerilemenin yaşandığı dönemdir. DYY'ler 2000 yılına göre % 51 küçülme göstererek 825 milyar \$ seviyesine gerilemiştir. Gelişmiş ekonomilerdeki durgunluk, sınır ötesi satın alma ve birleşmelerdeki gerilemeler yine özellikle ülkelerin bilgi teknolojisi ağırlıklı sektörlerindeki sorunlar ve kısmen de 11 Eylül olayı bu düşüşte önemli rol oynamıştır. Buna rağmen gelişmekte olan ülkeler bu olumsuzluktan fazla etkilenmemiştir (UNCTAD, 2002).

Tablo 1: DYY'lerin Yıllar İtibariyle Türkiye ve Dünya'daki Gelişimi

Yıl	Dünya'da DYY Girişleri (Milyar \$)	Türkiye için DYY Girişleri (Milyar \$)
2000	1401	1,0
2001	825	3,4
2002	628	1,1
2003	566	1,7
2004	732	2,8
2005	983	10,0
2006	1462	20,2
2007	1969	22,0
2008	1744	19,5
2009	1180	8,4
2010	1290	9,0
2011*	1509	15,9

Kaynak: UNCTAD 2011

2002, 2003 ve 2004 yıllarında yatırımlarda biraz hareketsizlik yaşanmış olmasına rağmen 2005 yılında dünya genelinde 983 milyar \$'lık DYY yapılmıştır. Bunun yaklaşık % 37'lik kısmını geliştirmekte olan ülkeler oluşturmuştur. Yatırım politikalarının ve ticaret rejimlerinin liberalizasyonu, birleşme ve satın almalarındaki artışlar ile hisse senedi fiyatları ve şirket kârlarındaki artışlar, bu dönemde DYY'lerin artmasını sağlamıştır (YASED UDY Raporu, 2007: 2).

2005 yılında İngiltere, dünya sıralamasında 1. sırada yer alırken, Türkiye 23. sırada yer almıştır. Yine bu dönemde, sektörel çeşitlilik de

artmıştır. En büyük DYY akışları finans, telekomünikasyon, gayrimenkul, altyapı gibi hizmet sektörleri ile petrol, doğalgaz ve madencilik gibi temel girdi sektörlerinde gerçekleşmiştir (UNCTAD, 2006: 2-11).

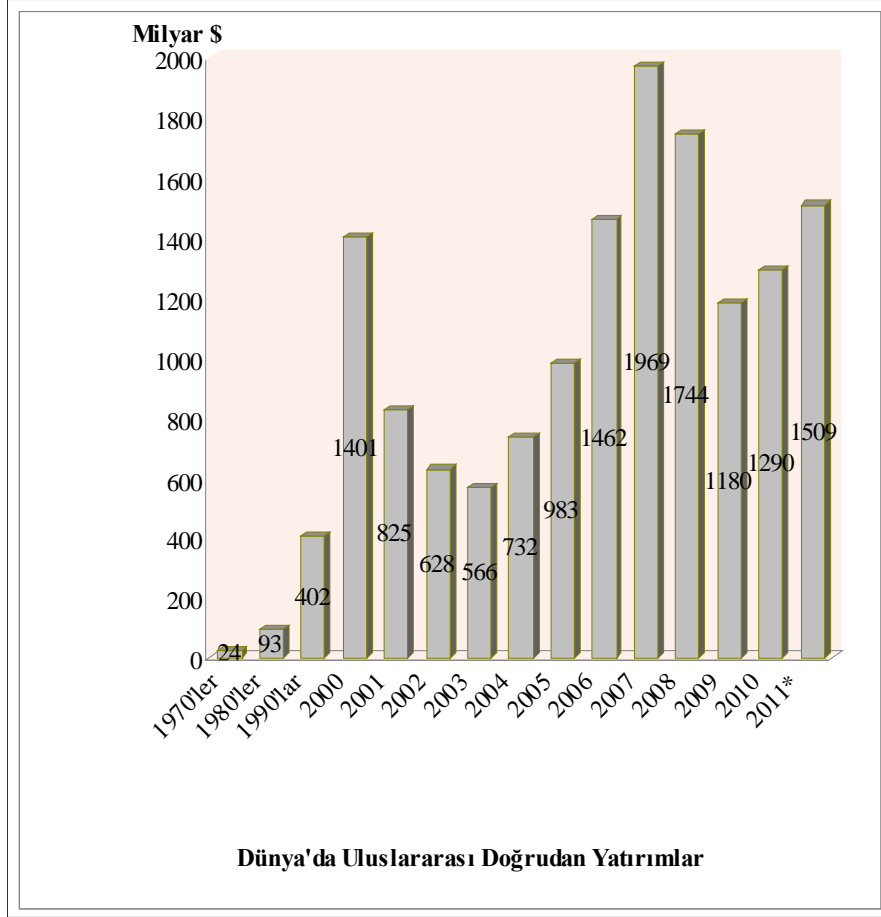
2006 yılı DYY'ler açısından 2000 yılındaki seviyeye yaklaşan bir yıldır. DYY miktarı 1462 milyar \$ olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin de uluslararası yatırımlarda kaynak ülke konumuna gelmesi, yeniden yatırıma dönüştürülen kazançların artması ve yine satın alma ve birleşmelerin artan rolü uluslararası yatırımların bu artışında önemli bir yer almıştır. Bu dönemde ABD, Fransa ve İngiltere en fazla yatırım çeken ülkeler olmuşken gelişmekte olan ülkeler arasında Çin birinci sırada yer almıştır. Türkiye bu dönemde 20,2 milyar \$'lık girişiyle dünya genelinde 17. sırada, gelişmekte olan ülkeler arasında ise 5. sırada yer almıştır. Gelişmiş ülkelerin DYY'lerden aldığı pay azalırken, gelişmekte olan ülkelerin payı artmıştır. Avrupa en fazla payı alan bölge olmuşken, Batı Asya bölgesinde yer alan Türkiye ise kendi bölgesinde 1. sırada yer almıştır (UNCTAD, 2007: 13-18).

2007 yılında DYY girişleri bir önceki yıla göre yaklaşık % 30'luk artış göstererek 1969 milyar \$'a ulaşmıştır. Gelişim sürecinde Amerikan dolarının değer kaybetmesiyle, yüksek büyüme rakamlarının olmasıyla ve yeniden yatırıma dönüştürülen kazançların etkisiyle riskli piyasalarda yaşanan krizin henüz satın alma ve birleşmelere yansımamış olması etkindir. Bu dönemde dünya sıralamasında ABD yine 1. sırayı alırken, Türkiye 22 milyar \$'lık giriş ile 25. sırada yer almıştır. Buna rağmen, gelişmekte olan ülkeler arasında 5. sıradan 9. sıraya gerilemiştir. Gerçekleşen DYY girişlerinin yaklaşık % 28'i gelişmekte olan ülkeler tarafından yapılmıştır. Bölgesel olarak Avrupa DYY'lerden en fazla payı almışken Batı Asya ülkeleri arasında yer alan Türkiye ise bölgesinde 2. Sırada yer almıştır. Sektörel olarak imalat sanayisinin payı gittikçe azalmış ve hizmetler sektörü en büyük paya sahip olan alan olmuştur (UNCTAD, 2008: 3-6).

2008 yılında Türkiye için DYY girişleri yüksek oranda seyrederken 2009 ve 2010 yıllarında düşüş sergilemiştir. Bu yıllar da dünyadaki DYY girişleri birbirine yakın seyretmiştir.

Grafik 1, UNCTAD'ın 2011 yılı raporunda yer alan grafik olup DYY'ın Küresel dağılımını göstermektedir. Küresel anlamda en fazla yatırımın yapıldığı yıl 1969 milyar \$ ile 2007 yılında gerçekleşmiştir. 2000 yılından sonraki en düşük seviye ise 566 milyar \$ ile 2003 yılında gerçekleşmiştir.

Grafik 1: Dünyada Uluslararası Doğrudan Yatırımlar



Kaynak: UNCTAD 2011, *Geçici Veri

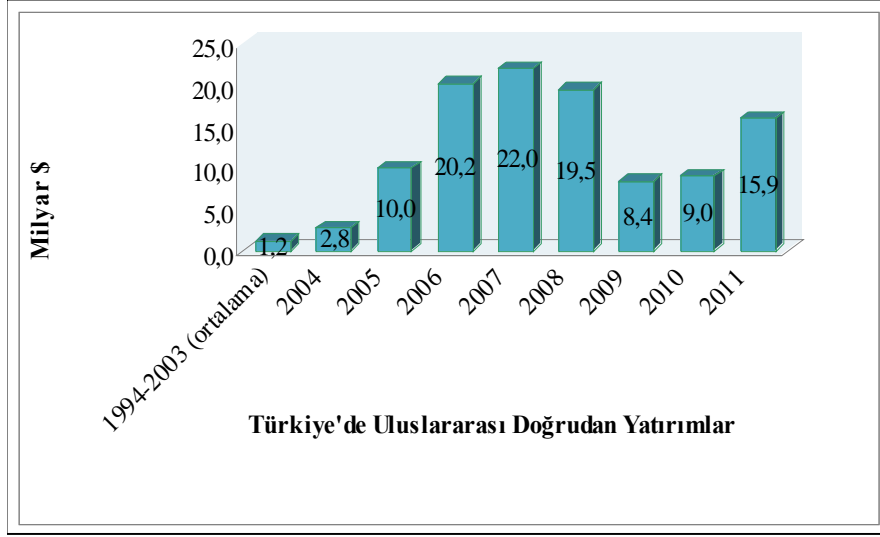
Tablo 2, UNCTAD'ın 2011 yılı raporunda yer alan bir veri olup 2008 - 2010 yıllarını kapsayan dönemde En Fazla Uluslararası Doğrudan Yatırım Çeken On Ülke ve Türkiye'ye ait değerleri göstermektedir. Türkiye 2008 yılında 20. sırada 2009 yılında 30. sırada ve 2010 yılında da 27. sırada yer almıştır. Her üç yılda da Amerika en fazla yatırımı çeken ülke konumunda olmuştur.

**Tablo 2: En Fazla Uluslararası Doğrudan Yatırım Çeken
On Ülke ve Türkiye
(Milyar Dolar)**

2008			2009			2010		
Sıra	Ülke	DYY	Sıra	Ülke	DYY	Sıra	Ülke	DYY
1	ABD	306,4	1	ABD	152,9	1	ABD	228,2
2	Belçika	142,0	2	Çin	95,0	2	Çin	105,7
3	Çin	108,3	3	İngiltere	71,1	3	Hong Kong	68,9
4	İngiltere	91,5	4	Hong Kong	52,4	4	Belçika	61,7
5	İspanya	77,0	5	Almanya	37,6	5	Brezilya	48,4
6	Rusya	75,0	6	Rusya	36,5	6	Almanya	46,1
7	Fransa	64,2	7	Hindistan	35,6	7	İngiltere	45,9
8	Hong Kong	59,6	8	Hollanda	34,5	8	Rusya	41,2
9	Kanada	57,2	9	Fransa	34,0	9	Singapur	38,6
10	Avustralya	46,8	10	S. Arabistan	32,1	10	Fransa	33,9
20	Türkiye	19,5	30	Türkiye	8,4	27	Türkiye	9,1

Kaynak: World Investment Report (WIR) 2011, UNCTAD 2011

Grafik 2, UDY 2011 yılı raporunda yer alan grafik olup Türkiye'ye Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerini göstermektedir. En yüksek seviye 2007 yılında 22 milyar \$ olarak seyretmiştir. Krizler dolayısıyla 2009 yılında seviye 8,4 milyar \$'a kadar gerilemiştir. 2010 yılında ise 2009 yılına göre artış olmuştur.

Grafik 2: Türkiye'ye Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, UDY 2011 Raporu

5. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi

Türkiye, dünyanın gelişmekte olan en büyük 20 pazarından biridir. Hem ulaşım, enerji ve yeterli teknolojik altyapı olanakları, hem de insan kaynakları açısından, cazip koşullara sahiptir. Kolayca eğitilebilen nitelsiz işgücünün yanı sıra, çok iyi eğitim görmüş bir yönetici sınıfı ve ortaklık yapabilecek dinamik bir girişimci kesime sahiptir. İşgücü ve üretim faktörleri maliyetleri de diğer ülkelere göre nispi olarak daha ucuzdur.

Türkiye için DYY'lerin tarihsel gelişimine bakılırsa yabancı sermaye girişlerinin, Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1838 Ticaret Anlaşması'na kadar uzanmakta olduğu görülür. Gerek Anadolu'da gerekse Rumeli'de demiryolu yapımı için yapılan ilk teşebbüsler, İngiliz firmaları tarafından 1856 yılında gerçekleştirilmiştir. İngiltere'ye verilen bu ilk imtiyazlar, Köstence-Çernova (66 km) hattı ve İzmir-Aydın (131 km) hattı imtiyazlarıdır (Kütükoğlu, 1992: 124; Çetinkaya, 2004: 6).

Doğrudan yabancı yatırımlar Türkiye'deki yabancı sermayeli kuruluşların faaliyetlerine dayansa da Cumhuriyetle birlikte bu kuruluşların gerek devletleştirilmesi gerekse kapitülasyonlardan elde edilen ayrıcalıklarının sona ermesi nedeniyle ve kârlarının da azalması sonucunda 1920'li yıllardan sonra yabancı yatırım girişi sınırlı olmuştur (Alpar ve Ongun 1987: 107).

1920'li yıllar, hükümetlerin yabancı yatırımlara olumlu baktığı, kurulan yabancı sermayeli firma sayısının arttığı ve bu dönemde çıkarılan Sanayi Teşvik Kanunu'ndan yabancı sermayeli firmaların da yararlandığı bir dönem olmuştur.

1930'lu yıllardan sonra ise dünya krizi ve savaş koşulları nedeniyle uluslararası yatırımlarda ciddi bir düşüş olması nedeniyle Türkiye'ye yönelik yabancı yatırım girişi durma noktasına gelmiştir. Dünya buhranının olumsuz etkilerinden kurtulmak amacıyla 1930'ların başında hükümetin döviz kontrolü uygulaması getirmesi, yabancı sermaye giriş ve çıkışının maliye bakanlığı iznine tabi tutulması ve Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'nun çıkarılması gibi gelişmeler yeni yatırım girişini iyice zorlaştırmıştır. Buhran ve savaş yıllarında dışa kapanan ekonomide, sanayileşme sürecinde devletin lider olarak gerekli kaynak ihtiyacını sağlaması, kalkınma sürecinde yabancı sermayenin payının giderek azalmasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada yabancı yatırımlar hızlı bir ilerleme gösterirken, Türkiye çıkarmış olduğu teşvik kanunlarına rağmen bu yatırımlardan yararlanamamıştır (Dumludağ, 2006: 7).

1954 yılında 6224 sayılı Yabancı Sermaye Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle Türkiye, sermaye çekmeye yönelik bir hukuki yapı hazırlamayı amaç edinmiştir. Ancak bu girişimlere rağmen, yabancı yatırımlar genellikle düşük seviyelerde kalmıştır (<http://genelkultur.ansiklopedisi.net/doğrudan-yabanci-yatirimlar/9700>, Erişim Tarihi: 26-01-2007).

Türkiye'de 1970'lerin sonuna kadarki süreçte yalnızca düşük maliyetli tarım girdilerine dayalı birkaç sektörde yatırım gerçekleşmiştir. Bu dönemde Türkiye kendine dönük bir ithalat ikamesi uygulamıştır. Buna rağmen ithalatın rekabeti söz konusu olamamıştır. İç pazarda oluşan rekabet ise KİT'lerin desteği ile yatıştırılmıştır. Yabancı paralar için birden fazla yüksek kur uygulanması, Türk Lirası'nın konvertibl olmaması yanında politik ve ekonomik istikrarsızlık, Türkiye'nin yabancı sermaye için çekiciliğini azaltmıştır. Özellikle de ihracat yoluyla kanalize olan yabancı sermaye, tercihini Türkiye yönünde kullanmamıştır (<http://genelkultur.ansiklopedisi.net/doğrudan-yabanci-yatirimlar/9700>, Erişim Tarihi: 26-01-2007).

Bu sorunlara rağmen 1970'li yıllar boyunca 250 milyon \$ tutarındaki yabancı sermaye, iç piyasaya yönelik olarak Türkiye'ye gelmiştir. 1970'lerin ortalarından sonra borç krizinin ciddi olarak yaşanmaya başlanması ve iç pazardaki büyük durgunluk bir çöküşe neden olmuştur. Bunlara 1978 yılında Güney Amerika ülkelerinde yaşanan ekonomik kriz de eklenince yabancı yatırımcı, kaynaklarının bir kısmını yurt dışına çıkarmıştır. Bu yıllar boyunca ulaşılan tek başarı düşen iç talep nedeniyle elde edilen ihracat

gelirleri olmuştur (<http://genelkultur.ansiklopedisi.net/doğrudan-yabancı-yatırımlar/9700>, Erişim Tarihi: 26-01-2007).

1980'li yıllarda ciddi borç krizi yaşayan pek çok gelişmekte olan ülkede, hükümetler istikrarlı bir ekonomik büyüme için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yönelmiştir. Bu yönelimde hükümetler, öncülüğünü özel sektörün yaptığı ihracat hedefli bir ekonomik istikrar ve yapısal düzenleme programını uygulamaya koymuştur. Türkiye de yabancı yatırımı çekmeyi başarmıştır. Esnek kur ve ihracat teşvik politikası, yurtiçi tasarrufların artırılması amacıyla faiz oranlarının serbest bırakılması, ithalattaki miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve gümrük vergilerinin indirilmesi programın başlıca reformları arasında olmuştur. Reformlar 1981 yılından itibaren yabancı sermaye girişlerini anlamlı bir fark yaratacak şekilde arttırmaya başlamış ve yabancı sermaye girişi 1981-1987 yılları arasında ortalama 93 milyon \$ seviyesine ulaşmıştır. Bu dönemdeki en önemli reform ise 1983 yılında konvertibiliteye geçilmesidir (<http://genelkultur.ansiklopedisi.net/doğrudan-yabancı-yatırımlar/9700>, Erişim Tarihi: 26-01-2007).

1990'dan sonraki yıllar ekonomik açıdan sakin geçmiştir. Yapılan yabancı yatırımlar 684 milyon \$'a yükselmiştir. Bu yatırımların büyük bir kısmı, kârların yeniden yatırıma dönüştürülmesi biçiminde gerçekleşmiştir. Yurtdışından gelen nakit para niteliğindeki yabancı yatırımların oranında ise giderek bir azalma yaşanmıştır. 1992 yılında Türkiye'ye giren yabancı sermaye miktarı 1,820 milyon \$ olmuşken, 1993 yılında artış göstererek 2,124 milyon \$'a yükselmiştir. 1994'te yaşanan kriz ve devalüasyon stresinden sonra enflasyon yükselmeye başlamıştır. Enflasyonu aşağı çekmedeki başarısızlık, Türkiye'de yatırımcılar için istikrarsız ve güvensiz bir ortam yaratmıştır. Dolayısıyla yabancı yatırım miktarında azalışlar yaşanmış ve yabancı yatırımlar 1,484 milyon \$ seviyesine gerilemiştir (<http://genelkultur.ansiklopedisi.net/doğrudan-yabancı-yatırımlar/9700>, Erişim Tarihi: 26-01-2007).

1994 yılında yaşanan sıkıntılardan sonra 1997 yılında Güneydoğu Asya'da başlayan, 1998 yılında da Rusya'da baş gösteren krizler, Türkiye ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. 17 Ağustos depreminin etkisiyle, yabancı sermaye girişleri minimum düzeye inmiştir. Aralık 1999'da hükümet, kredibilitiyi yükseltmek, enflasyonu azaltmak ve yapısal reformları uygulamak amacıyla IMF ile 3 yıllık stand-by antlaşması yapmıştır. Bu anlaşma kapsamındaki reformlar, bankacılık, tarım, enerji, sosyal güvenlik ve özelleştirme gibi geniş kapsamlı düzenlemelerdir (<http://genelkultur.ansiklopedisi.net/doğrudan-yabancı-yatırımlar/9700>, Erişim Tarihi: 26-01-2007).

Türkiye, 2000 yılında 1,0 milyar \$ olan yabancı yatırımla dünya ölçeğinde 53.sırada yer almıştır. Bu dönemde yürütülen özelleştirme programlarının sonuçlarına bağlı olarak önemli artışlar olduysa da yabancı yatırım girişinde istenilen düzeye ulaşılammış ve yabancı yatırımlar krizlerden etkilenmiştir.

2001 yılında Bakanlar Kurulu tarafından “Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı” kabul edilmiş, idari engellerin ve bürokratik işlemlerin azaltılması hedeflenmiştir. Türkiye için doğrudan yabancı yatırımlar son 15 yılın en iyi değerlerine ulaşmış (fiili giriş 3,4 milyar \$) ve dünya sıralamasında 38. sırada yer almıştır. İş-Tim tarafından gerçekleştirilen Aria GSM yatırımı (1,5 milyar \$), Demirbank Tic. A.Ş. (HSBC) (350 milyon \$) ve ToyotaSa Toyota Sabancı Oto. Tic. A.Ş.’nin (TCMB, 2001: 58; Bozkurt ve Dursun, 2006: 41) ihracata yönelik otomotiv yatırımları 2001 yılının en önemli yatırımları olmuştur.

2002 yılına bakıldığında bir önceki yıla göre yüzde 32,3 oranında (TCMB, 2002: 55; Bozkurt ve Dursun, 2006: 41) düşüş olduğu görülür. 2002 yılının Temmuz ayından sonra 180 milyon \$ gibi düşük bir seviyede gerçekleşen fiili giriş miktarı olumsuz bir etkide bulunmuş ve yılın ilk üç çeyreğinde, Hazine Müsteşarlığı tarafından izin verilen DYY miktarı 1,5 milyar \$ olmuştur. Bu azalmanın nedeni, yurt içindeki siyasi ve ekonomik ortamdaki belirsizliğin yabancı yatırımcıların güvenini olumsuz etkilemesidir (TCMB, 2002: 55; Bozkurt ve Dursun, 2006: 41).

17 Haziran 2003 yılında 4875 Sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle yabancı yatırım girişi için gerekli olan izin ve asgari sermaye şartı kaldırılmıştır. Bu dönemde şirket sayılarında yüzde 139,6 artış gözlenmiş ve Türkiye uluslararası yabancı yatırımcılar sıralamasında 53. sırayı almıştır. Bu dönemde dikkati çeken bir başka gelişme de, yerleşikler tarafından yurtdışında yapılan doğrudan yatırımların bir önceki yıla göre 4 kat artış göstermesidir (TCMB, 2004: 55; Bozkurt ve Dursun, 2006: 41).

2004 yılında T.C. Merkez Bankası tarafından yayınlanan ödemeler dengesi istatistiksel verilere göre 2,8 milyar \$ fiili giriş gerçekleşmiştir. Bu yatırımlarla 2004 yılında Türkiye’nin dünya sıralamasındaki yeri 38 olmuştur.

Türkiye’nin 2005 yılında yatırımları 10,0 milyar \$’a ulaşmıştır. Bu yabancı yatırımların bileşenlerine bakıldığında ise yaklaşık %80’lik kısmını sermaye transferinin kalan kısmını ise emlak alımlarının oluşturduğu görülmüştür. Bu artışta, makro ekonomik ve siyasi istikrar ile özelleştirme ve banka birleşmeleri önemli rol oynamıştır.

2006 yılında Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı yatırım miktarı rekor düzeye ulaşmış ve OECD üyeleri içinde, geriye dönük 10 yıl boyunca en çok net doğrudan yabancı sermaye çeken 7 ülke arasında yer almıştır. 2006 yılının sonunda yatırım rakamları yaklaşık 20,2 milyar \$'a yaklaşmıştır ve dünya sıralamasında 17. sırada yer almıştır. Türkiye'deki yabancı yatırımcılar özelleştirme ve banka birleşmelerini kısa vadede kâr elde edici ve verimli olarak gördüğü için ağırlıklı olarak yatırım tercihlerini de bu alanlarda oluşturmuşlardır.

2007'de UNCTAD tarafından yayınlanan Dünya Yatırım Raporu'na göre; en fazla uluslararası yatırım çeken ülkeler ABD ve İngiltere olmuştur. Yine aynı rapora göre, Türkiye en fazla uluslararası yatırım yapan ülkeler arasında 51'inci, en fazla uluslararası doğrudan yatırım stoku olan ülkeler arasında ise 27'nci sırada yer almıştır (UNCTAD, 2007: 8-10). 2007 yılında Türkiye'nin uluslararası DYY'lerden aldığı pay dünya genelinde % 1,1 iken gelişmekte olan 180 ülke içerisinde ise % 4,4 olmuştur.

2008 yılında yine ABD en fazla uluslararası yatırım çeken ülke olmuşken onu Belçika ve Çin takip etmiştir. Türkiye 19,5 milyar \$'lık yatırım ile dünya sıralamasında 20. sırada yer almıştır. Bu yıl Türkiye için DYY girişlerinin dünya toplamı içindeki payı %1,1 iken gelişmekte olan ülkeler toplamındaki payı %2,5 olarak seyretmiştir.

2009'da dünyada DYY girişleri 1180 milyar \$ seviyesindeyken Türkiye için 8,4 milyar \$ seviyesinde gerçekleşmiştir. Türkiye dünya sıralamasında 30. sırada yer almıştır. ABD ve Çin en fazla uluslararası yatırım çeken ülkeler olmuştur.

2010 yılında ise dünyada DYY girişi 1290 milyar \$ iken Türkiye için 9,0 milyar \$ olmuştur. Türkiye için DYY girişlerinin dünya toplamı içindeki payı %0,7 iken gelişmekte olan ülkeler toplamındaki payı %1,4 olarak seyretmiştir. Bu yıl en fazla uluslararası yatırım çeken ülke sıralamasında ABD ve Çin'i Hong Kong takip etmiştir. Tablo 3 incelendiğinde, yabancı sermayeli firmaların ülkelere göre şirket sayılarının yer aldığı görülür. Tabloya göre AB Ülkeleri'nin şirket sayılarının 2007 yılından sonra azalış sergilediği görülürken Yakın ve Orta Doğu Ülkelerinin 2007 yılından sonra hep artış sergilediği görülür. Kuzey Amerika ve Diğer Asya Ülkelerinin şirket sayıları ise 2007 yılından sonra ufak artış ve azalışlar seyrederek istikrarlı bir şekilde seyretmişlerdir.

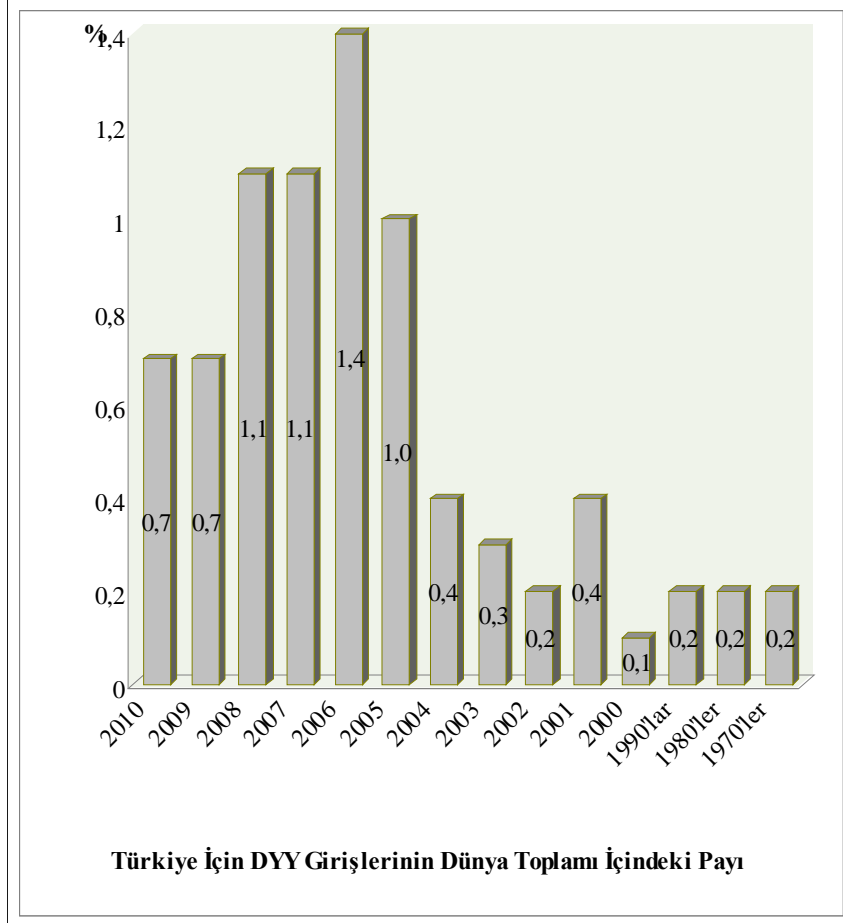
**Tablo 3: Uluslararası Sermayeli Firmaların Ülkelere Göre Dağılımı
(Şirket Sayısı)**

Ülkeler	1954-2006 (Birikimli)	2007	2008	2009	2010	2011	1954-2011 (Toplam)
AB Ülkeleri	7.282	1.901	1.686	1.419	1.422	1.598	15.308
Almanya	2.258	499	539	478	467	549	4.790
Hollanda	1.016	228	255	142	175	163	1.979
İngiltere	1.192	404	223	189	160	170	2.338
İtalya	457	76	97	90	94	97	911
Diğer AB Ülkeleri	2.359	694	572	520	526	619	5.290
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	1.373	368	430	331	408	430	3.340
Afrika Ülkeleri	225	44	44	67	99	115	594
Kuzey Amerika	693	148	125	142	134	178	1.420
A.B.D.	622	118	107	111	103	152	1.213
Kanada	71	30	18	31	31	26	207
Orta ve Güney Amerika, Karayipler	74	18	14	16	13	21	156
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	2.325	469	516	616	932	1.301	6.159
Azerbaycan	297	114	123	155	169	200	1.058
Irak	354	100	81	104	107	151	897
Diğer	1.674	255	312	357	656	950	4.204

Diğer Asya	843	250	215	225	261	302	2.096
Çin	232	36	42	40	41	41	432
Güney Kore	94	22	13	20	18	14	181
Diğer	517	192	160	165	202	247	1.483
Diğer Ülkeler	160	33	39	25	35	34	326
Toplam	12.975	3.231	3.069	2.841	3.304	3.979	29.399

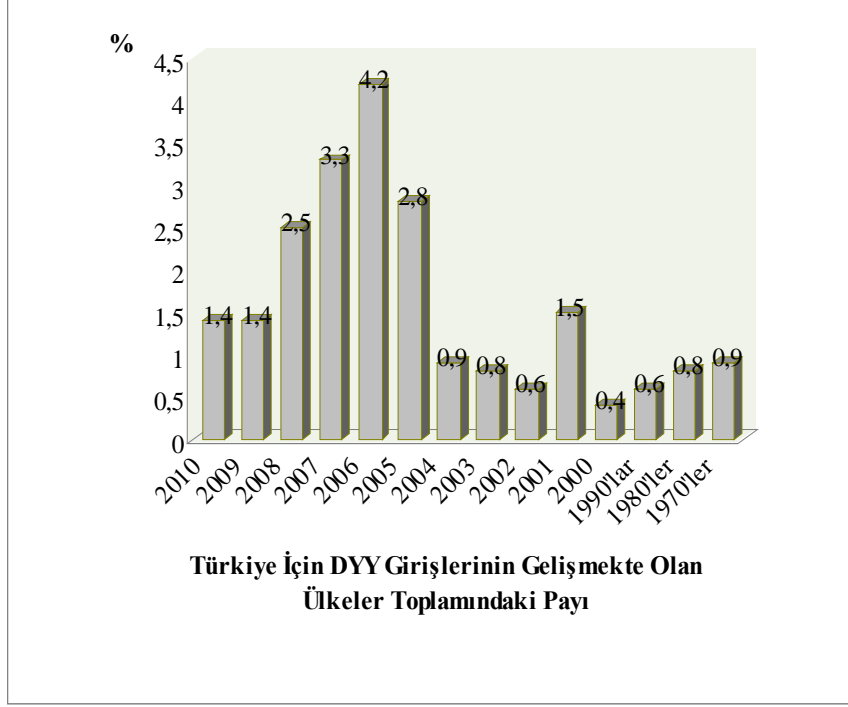
Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, UDY 2011 Raporu

Grafik 3, UNCTAD 2011 yılı raporunda yer alan verilerden oluşturulmuş olup Türkiye için DYY Girişlerinin Dünya Toplamı İçindeki Payını göstermektedir. Türkiye Dünya Toplamı İçindeki en düşük payı 2000 yılında (%0,1 oranıyla) gerçekleştirmişken en yüksek payı 2006 yılında (%1,4 oranıyla) gerçekleştirmiştir.

Grafik 3: Türkiye İçin DYY Girişlerinin Dünya Toplamı İçindeki Payı

Kaynak: UNCTAD 2011

Grafik 4, UNCTAD 2011 yılı raporunda yer alan verilerden oluşturulmuş olup Türkiye İçin DYY Girişlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler Toplamındaki Payını göstermektedir. Türkiye için Girişlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler Toplamındaki en düşük payı 2000 yılında (%0,4 oranıyla) gerçekleşmişken en yüksek payı 2006 yılında (%4,2 oranıyla) gerçekleşmiştir.

Grafik 4: Türkiye İçin DYY Girişlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler Toplamındaki Payı

Kaynak: UNCTAD 2011

6. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel ve Bölgesel Gelişimi

Türkiye'ye yönelen doğrudan yabancı yatırımların en belirgin özelliği çok sayıda ve küçük ölçekli firmaların bulunması, büyük ölçekli yatırımların ise az olmasıdır. Yatırımlar genelde imalat ve hizmetler sektörlerinde yoğunlaşmaktadır.

Dünya ekonomisinde yaşanan değişimler doğrultusunda Türkiye'de de sektörel dağılımda değişiklikler meydana gelmiştir. 1950'li yıllarda doğrudan yabancı sermaye yatırımları birincil ürünler ve doğal kaynağın mevcut olduğu sektörleri tercih ediyorken devamındaki yıllarda hizmet ve teknolojinin yoğun olduğu imalat sektöründe yoğunlaşmaya başlamıştır. Hizmetler sektöründe yatırımlarının artmasının nedeni, birçoğunun ihraç edilemez niteliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır. İlerleyen zamanlarda ise yabancı sermaye yatırımları geleneksel yapısına göre farklılaşarak yeni sektörlerle yönelmiştir. Geleneksel sektörler; turizm,

elektronik, otomotiv, hazır giyim ve yiyecek iken, yeni sektörler; telefon, yazılım ve bilgisayar teknolojisi, internet, bankacılık, elektronik parçalar, ortak servis ve şirket yönetim merkezleri, işlenmiş malzeme ve parçaları, back-office(doküman ve proje saklama-arşivleme hizmeti) faaliyetleri, geliştirilmiş lojistik operasyonları, eczacılık ve biyoteknoloji sektörleri olmuştur (Çetinkaya, 2004: 7).

Tablo 4 incelendiğinde Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den çıkan doğrudan yabancı yatırımların sektörel bazda dağılımı görülmektedir. Sermaye girişinde toplama bakıldığında 2007 ve 2008 yılları için yüksek oranlarda seyrettiği görülür. 2009 ve 2010 yıllarında ise krizlerin etkisiyle sermaye girişlerinde büyük düşüşler olmuştur. Özellikle hizmetler sektöründeki giriş 2007 yılı ile karşılaştırıldığında 2009'da en düşük yüzde payını almıştır. Sermaye çıkışı bakımından ele alındığında ise biraz daha istikrarlı bir yapı söz konusudur. 2007, 2008 ve 2009 yıllarındaki çıkışlar yaklaşık aynı düzeylerde seyrederken 2010 yılı için az da olsa bir düşüş yaşanmıştır. Özellikle imalat sektörü için 2009 yılındaki yüzde payı bir önceki yıla göre çok düşük seviyede seyretmiştir.

Tablo 4: Türkiye'ye Gelen ve Türkiye'den Çıkan Doğrudan Yatırımların (Sermaye) Sektörel Dağılımı

Sektörel Dağılım	Yıllık (Milyon Dolar)				Yüzde Pay			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Sermaye Girişi								
Tarım	9	41	49	82	0,0	0,3	0,8	1,3
Madencilik	337	151	89	197	1,8	1,0	1,4	3,1
İmalat Sanayi	4.211	3.955	1.565	890	22,0	26,8	25,0	14,1
Hizmetler	14.012	9.532	2.423	3.310	73,2	64,6	38,8	52,6
Diğer	568	1.068	2.126	1.814	3,0	7,2	34,0	28,8
Toplam	19.137	14.747	6.252	6.293	100	100	100	100

Sermaye Çıkışı								
Tarım	2	9	3	54	0,1	0,3	0,1	3,0
Madencilik	6	264	255	233	0,3	10,1	12,5	12,8
İmalat Sanayi	559	1.380	279	440	24,6	53,0	13,7	24,1
Hizmetler	1.708	949	1.474	1.044	75,1	36,4	72,3	57,3
Diğer	0	2	29	52	0,0	0,1	1,4	2,9
Toplam	2.275	2.604	2.040	1.823	100	100	100	100

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, UDY 2011 Raporu

Tablo 5 incelendiğinde Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den çıkan doğrudan yabancı yatırımların coğrafi bazda dağılımı görülmektedir. Coğrafi dağılım bakımından sermaye girişi incelendiğinde, özellikle Amerika 2008 yılında 2007 yılına göre büyük oranda düşüş yaşamıştır. Afrika ise tam aksine 2008 yılında büyük bir çıkış yaparak 2007-2010 yılları arasındaki en büyük değerini almıştır. Sermaye çıkışı açısından da yine Afrika 2008 yılında en yüksek değerine ulaşmıştır. Asya ve Ortadoğu ise daha istikrarlı bir yapı seyrederek yaklaşık aynı oranlarda seyretmiştir.

Tablo 5: Türkiye'ye Gelen ve Türkiye'den Çıkan Doğrudan Yatırımların (Sermaye) Coğrafi Dağılımı

Coğrafi Dağılım	Yıllık (Milyon Dolar)				Yüde Pay			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Sermaye Girişi								
Avrupa	12.974	11.367	5.234	4.982	67,8	77,1	83,7	79,2
AB	12.601	11.076	4.928	4.723	65,8	75,1	78,8	75,1
Afrika	5	82	2	0	0,0	0,6	0,0	0,0
Amerika	4.717	951	331	378	24,6	6,4	5,3	6,0

Asya	1.405	2.345	673	928	7,3	15,9	10,8	14,7
Ortadoğu	608	2.184	361	473	3,2	14,8	5,8	7,5
Diğer	36	2	12	5	0,2	0,0	0,2	0,1
Toplam	19.137	14.747	6.252	6.293	100	100	100	100
Sermaye Çıkışı								
Avrupa	1.621	1.370	1.537	1.254	71,3	52,6	75,3	68,8
AB	1.494	898	1.233	928	65,7	34,5	60,4	50,9
Afrika	86	211	36	41	3,8	8,1	1,8	2,2
Amerika	83	533	73	58	3,6	20,5	3,6	3,2
Asya	485	490	394	470	21,3	18,8	19,3	25,8
Ortadoğu	383	440	310	401	16,8	16,9	15,2	22,0
Diğer	0	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0,0
Toplam	2.275	2.604	2.040	1.823	100	100	100	100

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, UDY 2011 Raporu

1924 yılında Türkiye'ye gelen yabancı sermayeli şirket sayısı 94'tür. Bu şirketlerden 23'ü bankacılık, 11'i elektrik, 12'si imalat sanayi, 35'i ticaret ve 6'sı da denizcilik alanında faaliyette bulunmuştur (DPT, 1983: 12). Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra yatırımlar genellikle gıda, çimento, dokuma gibi alanlarda ortaklık şeklinde gerçekleşmiştir. 1929 yılında yabancı sermayeli şirket sayısı 114'e yükselmiş ve bu yükselişle 30 milyon \$'lık bir sermaye ülkeye girmiştir (Şahinöz, 1998: 336).

1970'lerin sonuna kadarki süreç içinde ise yalnızca düşük maliyetli tarım girdilerine dayalı birkaç sektörde yatırım gerçekleşmiştir. 1970'li yıllar boyunca 250 milyon \$ tutarındaki yabancı sermaye, iç pazarda satış yapma amaçlı olarak Türkiye'ye girmiştir. Hükümet ise şirketlere çok düşük faizli destek kredileri sağlayarak yardımcı olmaya çalışmıştır.

1980 yılı ile birlikte ülke büyük miktarlarda yabancı yatırım çekmeye başlamıştır. Özellikle imalat sektörü, sektörler arasında % 92 gibi büyük bir

pay alarak en üst seviyelere ulaşmıştır. Hizmetler sektörü az bir pay almışken, tarım ve madencilik sektörünün payı çok düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. 1980'li yıllar boyunca imalat sektörü hep en büyük payı alan sektör olarak kalmıştır. İmalat sektörünü ise her geçen yıl payını arttıran hizmetler sektörü takip etmiştir. Tarım ve madencilik sektörü oranları ise % 1 ile % 5 arasında değişim göstermiştir.

1990'lı yıllarda yapılan reformlara rağmen yabancı sermaye yatırımlarının büyümesi devam etmemiş ve daha hareketsiz bir dönem yaşanmıştır. Yatırımlar 684 milyon \$ civarında seyretmiştir. 1992 ve 1993 yılındaki yatırımlarla ise yabancı sermaye artmaya başlamıştır. Bu dönemde, özellikle de 1993 yılında, imalat sektörü en büyük payı alan sektör olmuşken, 1996 yılında tarım sektörü en büyük yatırımı yaparak yatırımlar içinde % 81'lik pay ile en önemli sektör olmuştur.

2000 ve 2001'de sektör olarak bilgi ve iletişim teknolojileri ön plana çıkmıştır. Bu gelişim İş Bankası ve Telecom Italia Mobile ortaklığıyla 3. GSM operatörü Aria şirketinin kurulmasını sağlamıştır (<http://genelkultur.ansiklopedisi.net/doğrudan-yabancı-yatırımlar/9700>, Erişim Tarihi: 26-01-2007).

17 Haziran 2003 tarihindeyse 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu tarihten önce ise 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu yürürlükte bulunmaktaydı. Eski kanunda yabancı sermayeler belirli bir izinle gerçekleşmekteyken yeni kanunda bu sistem yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte yatırımlarda hızlı bir artış yaşanmış ve sektörler çeşitlenmiştir. 2003 yılında hizmetler sektörünün hemen hemen tüm alt grupları daha önceki yıllara göre düşük seviyelerde seyretmiştir. İnşaat (8 milyon \$), ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri (1 milyon \$), mali aracı kuruluş faaliyetleri (51 milyon \$) ile gayrimenkul kiralama (3 milyon \$) hizmetleri de önceki yıllara kıyasla en düşük DYY girişlerinin gözlendiği alt sektörler olmuştur. Özellikle imalat sektörü açısından gıda ürünleri (249 milyon \$) ve motorlu kara taşıtları (145 milyon \$) öne çıkan alt sektörler olmuştur (Hazine Müsteşarlığı Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri Kasım Bülteni, 2008).

2004 yılında sektörel bakımdan imalat sanayi yine ilk sırayı alırken onu takip eden sektörler arasında toptan ve perakende ticaret, motorlu taşıt, kişisel eşyalar ve ev eşyalarının onarımı yer almıştır. Özellikle kimyevi madde üretiminde bir önceki yıla göre (9 milyon \$'dan 38 milyon \$'a artış gerçekleşmiştir) yaklaşık % 322'lik bir artış yaşanmıştır. Ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri ise (639 milyon \$) önceki dönemlere

kıyasla daha iyi düzeylerde gerçekleşmiştir (Hazine Müsteşarlığı Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri Kasım Bülteni, 2008).

2005 yılında ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri (3.285 milyon \$) büyük payı yaratan sektörler olmuşken, bunu mali aracı kuruluş faaliyetleri (4.018 milyon \$) takip etmiştir. Motorlu taşıtlar (106 milyon \$) ve kimya ürünleri (174 milyon \$) gelişme göstermişken, en büyük oranı hızlı artış gösteren tekstil ürünleri (9 milyon \$'dan 180 milyon \$'a yükselmiştir) almıştır.

2006 yılında da bir önceki yılda olduğu gibi ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri (6.696 milyon \$) ile mali aracı kuruluş faaliyetlerinin (6.957 milyon \$) payı büyük olmuştur. Finansal hizmetler % 39'luk pay ile en çok yatırım girişinin olduğu sektör olmuşken haberleşme, taşımacılık ve depolama sektörleri ise % 37'lik pay ile onu takip eden sektörler olmuştur. Vodafone (Hollanda)-Telsim anlaşması, Dexia Bank'ın (Belçika) Denizbank hisselerini alması, NBG (National Bank of Greece) (Yunanistan)-Finansbank anlaşması, özelleştirme kapsamında Türk Telekom hisselerinin Oger Telecom (Birleşik Arap Emirlikleri) tarafından satın alınması ve Petrol Ofisi-OMV (Avusturya) anlaşması dönemin en önemli yatırımları olmuştur. Toptan ve perakende sektöründe ise (1.166 milyon \$) yaklaşık % 447 bir artış gerçekleşmiştir (YASED UDY Raporu, 2007).

2007 yılında en yüksek girişi sağlayan sektör yine finansal hizmetler olmuşken, gayrimenkul kiralama, toptan ve perakende ticaret, inşaat ile imalat sanayisi sektörlerinin de ileri gelen alanlar olduğu görülmektedir. İmalat sanayinde ilk sırayı tekstil ürünleri alırken, bunu makine-teçhizat ürünleri izlemektedir. Kimya sektörü, depolama ve madencilik de yine ön plana çıkan sektörler arasında yer almaktadır. Hazine Müsteşarlığı'nın yayınladığı 2007 Raporu'na göre uluslararası doğrudan yatırımın % 81,4'ü; mali aracı kuruluşların faaliyetleri (% 59,5 ile 11.662 milyon \$) ile imalat (% 21,9) sektörlerinde gerçekleşmiştir. İmalat sektörü içerisinde özellikle elektrikli alet imalatı (116 milyon \$) etkin olmuştur. Bunları ulaştırma, depolama ve haberleşme (% 5,8) sektörleri, gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri (% 4,7), elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimiyle birlikte dağıtım (% 2,9) izlemektedir. Toplam şirket sayısı 2007 sonu itibarıyla 18.308'e yükselmiştir. Citibank'ın Akbank'tan % 20 oranında pay alması, ING Bank'ın OYAK Bank'ı satın alması ve National Bank of Greece tarafından Finansbank'ın satın alınması bu yılın en önemli üç yatırımı olarak görülmektedir. Bu yıl için tarım sektörünün de alt gruplarını değerlendirecek olursak avcılık, ormancılık ve balıkçılığın da genel olarak daha dengeli bir yapı sergilemiş olduğu görülmektedir. Bu dağılımlar

1milyon \$ ile 5 milyon \$ seviyesinde seyretmiştir. Madencilik ve taş ocakçılığı alt sektörlerinde ise dağılımlar tutarsız bir yapıya sahiptir. §

2008 yılında ise en yüksek girişi sağlayan sektör yine bir önceki yılda olduğu gibi 6.069 milyon \$ ile mali aracı kuruluşlar olmuştur. Ulaştırma, depolama ve haberleşme sektörü ise önceki yıllara göre 170 milyon \$ ile en düşük seviyede seyretmiştir.

2009 yılında krizlerin etkisiyle finansal sektör düşüş yaşayarak 666 milyon \$ seviyesine gerilemiştir. Elektrik, gaz, buhar ve sıcak su sektörü ise 2.076 milyon \$ ile önceki yılların en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

2010 yılında finansal sektör biraz toparlanma göstererek 1.584 milyon \$'a ulaşmışken elektrik, gaz, buhar ve sıcak su sektörü 1.817 milyon \$ ile yine en yüksek girişin olduğu sektör olarak seyretmiştir.

2011'de ise elektrik, gaz, buhar ve sıcak su sektörü yaklaşık %150 artış göstererek 4.259 milyon \$'a yükselmişken mali aracı kuruluşlar yaklaşık %400'lük artışla 6.031 milyon \$'a ulaşmıştır.

Sektörlerin çeşitlenmesinde özellikle yabancı sermayeli firmalara düzenlenen yatırım teşvik belge değerleri, gerçekleşen sınır ötesi birleşme ve satın almalar, yeni yatırımlar ya da kazançların yeniden yatırımlara dönüştürülmesi etkili birer faktör olmuştur. Özellikle yatırım teşvik belge değerlerinin 2000 (7.307 milyon TL), 2004 (5.324 milyon TL) ve 2007 (7,354 milyon TL) yılındaki artışları dikkat çekicidir. 2001 yılı krizi ise onu takip eden 2002 ve 2003 yıllarını da etkileyerek yatırımların düşük seviyelerde seyretmesine neden olmuştur.

DYY'lerin 2004–2007 dönemindeki bölgesel dağılımına bakılırsa** yatırımların %29,8'lik bölümünün Marmara Bölgesi'nde yoğunlaştığı görülmektedir. Bölgede imalat sanayi birinci sırada yer almaktadır. Ticaret, inşaat vb. sektörler ise onu takip etmektedir. DYY'lerin bölgesel dağılımında Marmara Bölgesi'ni (6,6 milyar TL) sırasıyla Akdeniz Bölgesi (3,6 milyar TL), İç Anadolu Bölgesi (2,9 milyar TL), Karadeniz Bölgesi (2,7 milyar TL) ve Ege Bölgesi (1,9 milyar TL) takip etmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi (1,2 milyar TL) ve Doğu Anadolu Bölgesi (834 milyon TL) ise tüm bölgeler içinde en düşük paya sahip olan bölgelerdir. Akdeniz Bölgesinde genel olarak

§ Ayrıntılı bilgi için Hazine Müsteşarlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri Kasım Bülteni, 2008, Tablo EK 2'ye bakınız.

** Bu dönem öncesinde Hazine Müsteşarlığı'nın bölgesel dağılım verileri mevcut değildir.

ticaret sektörü ön plana çıkmaktadır. İç Anadolu Bölgesi'nde ise imalat sektörünün önemli bir payı vardır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde daha çok ticaret sektörü, Doğu Anadolu Bölgesi'nde ise tarım sektörü önemli bir paya sahiptir (Hazine Müsteşarlığı Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri Kasım Bülteni, 2008).

Tablo 6 incelendiğinde ise yapılan yabancı yatırımların sektörlere göre şirket sayılarının yer aldığı görülmektedir. Tabloya göre Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık sektöründeki şirket sayısı azar azar ama kararlı bir artış sergilemişken Toptan ve Perakende Ticaret 2007 ve 2008 yıllarında birbirine yakın sayıda şirket sayısına sahipken 2009 ve 2010 yılında artış sergilemiştir. Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri ise 2007 yılından sonra bir önceki yıla göre azalan sayıda şirket sayısına sahip olmuştur. Tekrar 2010'dan sonra yükselmeye geçmiştir.

Tablo 6: Uluslararası Sermayeli Firmaların Sektörlere Göre Dağılımı (Şirket Sayısı)

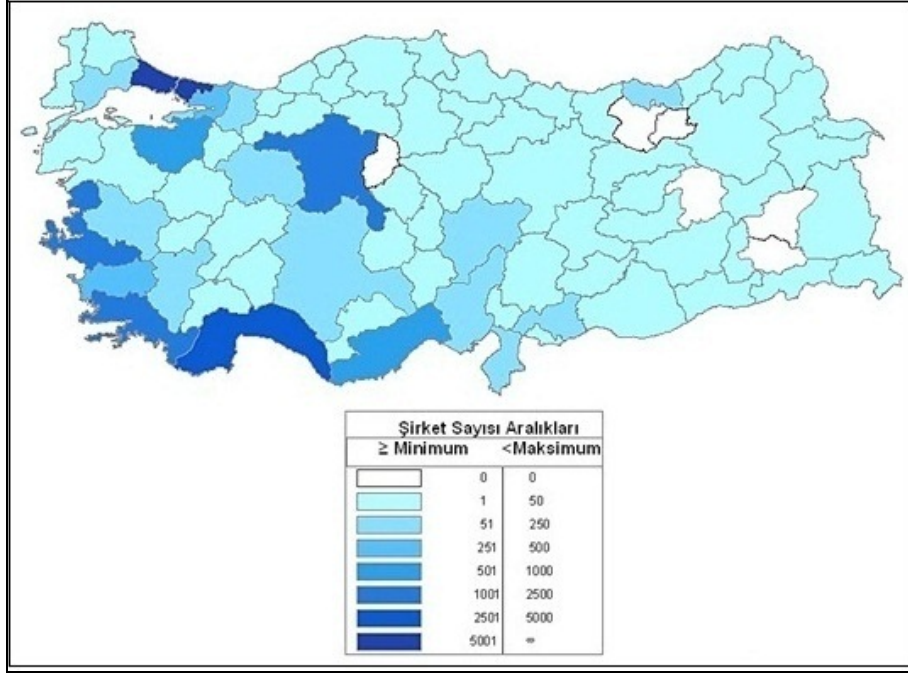
Sektörler	1954-2006 (Birikimli)	2007	2008	2009	2010	2011	1954-2011 Toplam
Tarım, Avcılık,Ormancılık ve Balıkçılık	193	46	50	53	61	63	466
Madencilik ve Taşocakçılığı	219	75	85	71	82	94	626
İmalat Sanayii	2.617	454	442	375	427	414	4.729
Gıda Ürünleri, İçecek, Tütün İmalatı	281	34	33	51	65	40	504
Tekstil Ürünleri İmalatı	333	46	20	16	22	31	468
Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	285	52	44	37	51	54	523
B.Y.S. Makine ve	212	43	47	30	29	36	397

Teçhizat İmalatı							
Motorlu Kara Taşıtı İmalatı	169	19	21	17	8	11	245
Diğer İmalat	1.337	260	277	224	252	242	2.592
Elektrik, Gaz ve Su	134	68	104	124	122	129	681
İnşaat	991	431	331	292	318	415	2.778
Toptan ve Perakende Ticaret,	4.236	748	740	889	1.107	1.387	9.107
Oteller ve Lokantalar	1.016	192	198	164	143	88	1.801
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	1.101	265	274	249	336	454	2.679
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	180	41	41	16	15	30	323
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	1.684	750	603	452	518	712	4.719
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	604	161	201	156	175	193	1.490
Toplam	12.975	3.231	3.069	2.841	3.304	3.979	29.399

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, UDY 2011 Raporu

Harita 1, UDY 2011 Yılı Raporu'na göre yabancı sermayeli şirketlerin buldukları illere göre kümülatif dağılımını göstermektedir. Harita da beyaz renkli iller yabancı şirket sayısının sıfır olduğu yerleri gösterirken en koyu renkli iller yabancı şirket sayısının en fazla olduğu illeri temsil etmektedir.

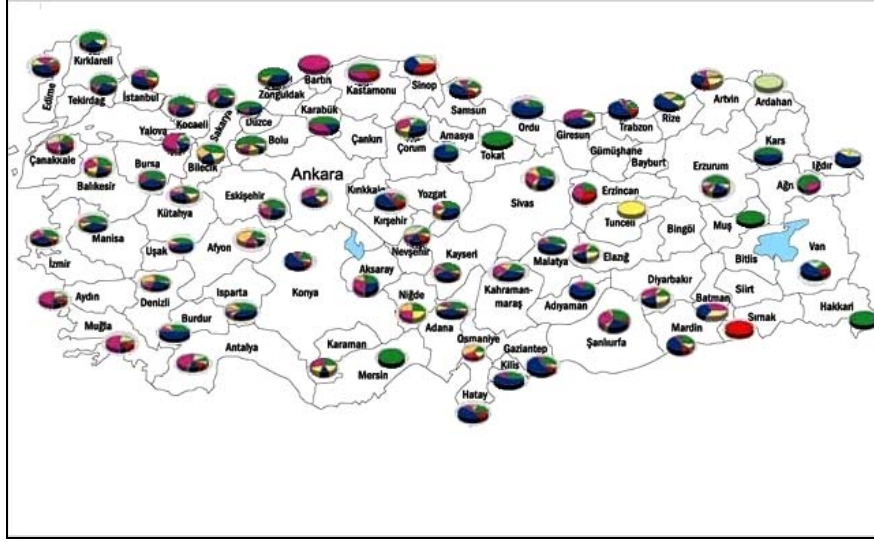
Harita 1: 1954-2011 Yılları Arasında Faaliyette Bulunan Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Buldukları İllere Göre Dağılımı



Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, UDY 2011 Raporu

Harita 2, UDY 2011 Yılı Raporu'na göre sektörel dağılımını göstermektedir. Harita incelendiğinde; Kırklareli, Tekirdağ ve Manisa'nın imalat sanayi açısından yoğun olduğu görülmektedir. Marmara Bölgesi olarak genel düşündüğümüzde ise yoğunluğu ağır olan diğer bir sektör de Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Taşıt, Motosiklet, Kişisel ve Ev Eşyalarının Onarımıdır. Özellikle Yalova İnşaat, Gayrimenkul, Kiralama ve iş Faaliyetleri açısından yoğunluk sergilemektedir.

Harita 2: Uluslararası Sermayeli Şirket Sayılarının Sektörel Bazda Dağılımı UDY 2011 Yılı Raporu'na Göre Türkiye'nin Sektörel Dağılımı



Ege Bölgesi olarak incelediğimizde ise bölgede Aydın ve Muğla şehirlerinin İnşaat, Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri açısından etkin olduğu görülürken, Manisa, Uşak ve Denizli illerinin daha çok İmalat Sanayi ve Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Taşıt, Motosiklet, Kişisel ve Ev Eşyalarının Onarımı açısından yoğun olduğu görülmektedir. Yine Afyon ili de Madencilik ve Taş ocakçılığı ile ön plana çıkmıştır.

Akdeniz Bölgesi açısından baktığımızda ise İçel, Hatay ve Burdur illerinde Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Taşıt, Motosiklet, Kişisel ve Ev Eşyalarının Onarımı sektörlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Osmaniye ili ise Madencilik ve Taş ocakçılığı ile ön plana çıkmıştır.

Karadeniz Bölgesi için haritaya baktığımızda ise bazı illerin tek sektörde uzmanlaşarak spesifik bir yapı sağladığı görülmektedir. Özellikle Bartın ilinde İnşaat, Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri sektörü tek başına uzmanlaşma göstermiştir. Bu sektör bakımından Kastamonu ve

Giresun illeri de yoğunluk arz etmektedir. Amasya ilinde Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Taşıt, Motosiklet, Kişisel ve Ev Eşyalarının Onarımı sektörü etkindir. Tokat ilinde imalat sanayisinin etkin olduğu görülmekteyken Sinop ilinde Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri yer almaktadır.

İç Anadolu bölgesi bakımından değerlendirdiğimizde ise Kırşehir ve Çankırı illerinde İmalat Sektörü etkinken Konya için Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Taşıt, Motosiklet, Kişisel ve Ev Eşyalarının Onarımı sektörünün yoğun seyrettiği anlaşılmaktadır. İç Anadolu Bölgesinde Nevşehir ili ise Oteller ve Lokantalar bakımından gelişmiş bir yapıya sahiptir. Niğde ili de Madencilik ve Taş ocakçılığı sektörünün yoğun olduğu bir şehirdir.

Doğu Anadolu Bölgesinde Tunceli ili Tarım-Avcılık' da, Muş ili İmalat Sanayisinde ve Şırnak ili de Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetlerinde uzmanlaşmıştır. Elazığ ilinde Madencilik ve Taş ocakçılığı sektörü yer alırken Van, Iğdır, Kars ve Malatya illerinde ise yoğunluğu Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Taşıt, Motosiklet, Kişisel ve Ev Eşyalarının Onarımı sektörü oluşturmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde baskın olan sektör; Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Taşıt, Motosiklet, Kişisel ve Ev Eşyalarının Onarımı sektörüdür. Bu sektör Kilis, Gaziantep ve Adıyaman illeri için daha etkindir. Bölgede Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri sektörel açıdan çeşitlilik arz etmektedir.

Tablo7, 2005-2011 yılları arasında Sektörlere Göre Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerini göstermektedir. Tablo incelendiğinde Mali Aracı Kuruluş Faaliyetlerinin 2007 yılında 11,662 milyon dolar ile en yüksek girişi sağladığı görülürken Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Taşıt, Motosiklet, Kişisel ve Ev Eşyalarının Onarımı sektörünün de 2008 yılında 2,085 milyon dolar ile en büyük girişi sağladığı görülmektedir. Gayrimenkul, Kiralama ve İş faaliyetleri sektörü ise 2006 yılından sonra artış göstererek takip eden yıllarda daha istikrarlı bir yapı sergilemiştir. 2011'de 4.259 milyon \$ ile elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtımı ile 6.031 milyon \$ ile mali aracı kuruluşlar son yıllara göre hızlı bir artış göstermiştir.

Tablo 7: Sektörlere Göre Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri 2005-2011 (Milyon Dolar)

Sektörler	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Mali Aracı Kurumların Faaliyetleri	4.018	6.957	11.662	6.069	666	1.584	6.031
Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme	3.285	6.696	1.117	170	391	212	239
Elektrik, Gaz, Buhar ve Sıcak Su Üretimi ve Dağıtımı	4	112	568	1.053	2.076	1.817	4.259
Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Taşıt, motosiklet, kişisel ve ev eşyalarının onarımı	68	1.166	165	2.085	389	425	523
Gıda Ürünleri, içecek ve Tütün İmalatı	68	608	766	1.252	196	123	649
Kimyasal Madde ve Ürünler ile Suni Elyaf İmalatı	174	601	1.109	200	336	117	316
Ana Metal ve Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı	139	158	515	1.243	31	194	211
Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri	29	99	560	641	560	412	578
Diğer	750	1.242	2.675	2.034	1.607	1.354	3.081
Toplam	8.535	17.539	191.357	14.747	6.252	6.238	15 .887

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, UDY 2011 Raporu

Sonuç

Türkiye ve dünyadaki DYY'lerin tarihsel gelişimini ele alan bu çalışmada öncelikle DYY'lerin tanım ve kapsamı belirlenmiştir. Literatürde DYY'lerin farklı pek çok tanımı vardır. OECD tarafından geliştirilmiş tanım uluslararası alanda kabul görmüştür. Tanımda DYY'ler, “doğrudan yatırımcı tarafından, başka bir ülkede yerleşik olan bir teşebbüste kalıcı bir bağ oluşturmak amacıyla yapılan uluslararası yatırımlar” olarak belirtilmiştir. DYY'lerin yapılmasında şirketler daha çok ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan kendi koşullarına benzer olan ülkeleri tercih etmektedirler.

Dünya ve Türkiye için DYY'lerin tarihsel gelişiminden bahsedilmiştir. Burada yabancı yatırımlar açısından sektörel ve bölgesel gelişim üzerinde durulmuştur. 1960'lara doğru DYY'lerde artış yaşanmıştır. Bu dönemde gelişmekte olan ülkelere yönelik DYY'lerin çoğu petrolü ve doğalgazı bol olan ülkelere yönelmiştir. Fakat daha sonra, Dünya petrol krizinin çıkmasıyla mevcut yatırımların büyük bir kısmı Amerikan kaynaklı yatırımlar olmuştur. 1990'larda ülkeler DYY'ler için uluslararası geçerliliği olan düzenlemeler yoluna giderek yabancı sermayeden fazla pay almayı hedeflemişlerdir. Bu dönemde yatırımlar birkaç bölgede ve imalat sanayi ve hizmetler sektöründe yoğunlaşmıştır. 2000'li yıllarda üst düzeylere ulaşan DYY'ler Asya ve Rusya krizi gibi küresel krizlerin çıkmasıyla son yılların en düşük seviyesine gerilemiştir. Yatırımların tekrar eski düzeye ulaşması ancak 2006 yılında olmuştur. Dünya için yatırımları önemli olan ülkeler ise ABD, Fransa ve İngiltere'dir.

Türkiye için tarihsel gelişim incelendiğinde DYY'lerin başlangıcının Osmanlı dönemindeki 1838 Ticaret Anlaşması'na kadar uzandığı görülür. Cumhuriyet'in ilanı ile yatırımlara bir takım kısıtlamalar getirilmiştir. 1929'daki kriz ve sıkıntılı şartlar nedeniyle DYY'ler oldukça olumsuz etkilenmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra yatırımlar daha dinamik olmasına rağmen, Türkiye bu durumdan etkilenmemiştir. 1970'lerin sonuna kadar tarım sektörüne dayalı yatırımlar gerçekleşmiştir. 1980'lerde yapısal düzenlemelerin uygulamaya konulmasıyla DYY'lerde artış görülmüştür. Bu dönemin en önemli sektörü imalat sanayidir. 1990'lı yıllar ekonominin daha statik olduğu yıllar olmuştur. 1998'deki krizler, 17 Ağustos 1999 depremi, yatırımları minimum düzeye indirmişken yatırımcıları da imalat ve tarım sektörüne yöneltmiştir. 2000'li yıllarda DYY girişlerinin Türkiye için önemi daha da artmıştır. 2001 yılındaki krizin olumsuz etkilerine rağmen, sektör çeşitliliğinin artması, banka birleşmelerinin önem kazanması ve bilgi-iletişim teknolojileri ile finansal hizmetler sektörünün ön plana çıkması gibi faktörler

nedeniyle yatırımlar artmıştır. Türkiye için DYY girişi en fazla olan ülkeler; Fransa, Hollanda ve Almanya'dan gelen yatırımlar olmuştur.

Kaynakça

- Alpar, Cem (1978), Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma, Ankara. İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, Ankara.
- Alpar, Cem, Ongun, Tuba (1987) Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Özel Kuruluşlar: Azgelişmiş Ülkeler Yönünden Değerlendirmesi, Türkiye Ekonomi Kurumu, 2.Baskı, İstanbul.
- Bozkurt, Hilal, Dursun, Gülten (2006), "Bilgi ve İletişim Teknolojileri İle Yabancı Doğrudan Yatırım Akımları Arasındaki Etkileşim: Türkiye İçin Kointegrasyon Analizi", 1980-2004, Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi, I-I, I-II: (40-41) <http://www.bilgiyoneti.org>, 07/01/2008
- Çalışkan, Özgür (2002), Dünya Yatırım Raporu-2002 Çerçevesinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Değerlendirmeler, Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, <http://www.dtm.gov.tr>, 21/ 10/ 2008
- Çetinkaya, Murat (2004), Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımının Önemi, <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr>, 13/ 11/ 2007
- Delice, Güven (2005), Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) İstatistiklerinde Kullanılan Verilerin Kalitesi ve Güvenilirliği, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 6(2), <http://www.cumhuriyet.edu.tr>, 03/ 12/ 2007
- Devlet Planlama Teşkilatı (1983), Türkiye'de Yabancı Sermaye.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2000), Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları - Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- Dumludağ, Devrim (2006), Doğrudan Yabancı Yatırım Hareketlerinde Yatırım Promosyon Ajanslarının Rolü: Türkiye Örneği, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, XXI(1), <http://iibf.marmara.edu.tr>, 22/02/2008

Hosseini, H. (2005), An Economic Theory of FDI: A Behavioral Economics and Historical Approach, The Journal of Socio-Economics.

IMF Balance of Payments Manual, (1993), <http://www.imf.org>, 10/04/2008

Kütükoğlu, Mübahat (1992), Tanzimat Döneminde Yabancıların İktisadi Faaliyetleri, 150. Yıl Tazminat, TTK Yayınları, Ankara, 1992.

Love, J.H. , Lage-Hidalgo F. (2000) Analysing Determinants of US Direct Investment to Mexico, Applied Economics 32.

OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment, Third Edition, 1996, <http://www.oecd.org>, 10/04/ 2008

Oksay, Suna (1998), Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek, Değerlendirilmesi, 1998, <http://www.dtm.gov.tr>, 10/04/2008

Öztürk, Lütfü (2004), Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (7), <http://www.akdeniz.edu.tr>, 23/02/2008

Saatçioğlu, Cem (2002), Doğrudan Dış Yatırımlar ve Türkiye, <http://www.ismmmo.org.tr>, 26/ 02/ 2008

Seyidoğlu, Halil. (2001), Uluslararası Finans, 3.Baskı, Güzem Yayınları No: 16, İstanbul.

Şahinöz, Ahmet. (1998), Türkiye Ekonomisinin Sektörel Analizi, Turhan Kitabevi, İstanbul.

Şimşek, Mevlüdiye, Behdioğlu, Sema (2006), Türkiye’de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Uygulamalı Bir Çalışma, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20(2).

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Raporu, Mart 2005

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Doğrudan Yabancı Yatırım Verileri Bülteni, Ocak 2006

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2007 Yılı Raporu, Haziran 2007

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri, Kasım 2008

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Doğrudan Yabancı Yatırım Verileri Bülteni, Mayıs 2011

T.C. Ekonomi Bakanlığı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Raporu, 2011

TCMB, Yıllık Rapor 2001, 2002, 2003

Uras, Güngör (1979), Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları, İstanbul.

UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 1998, 2002, 2005, 2006, 2007, 2008, 2011

YASED - Uluslararası Yatırımcılar Derneği, 2007, 2010, 2011

Zengin, Ahmet (2003), Türkiye Ekonomisi Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Bir Değerlendirme, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, (www.iif.com.tr), 18(203), <http://genelkultur.ansiklopedisi.net>, 26-01-2007

**DEVELOPMENT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENTS:
TURKEY AND THE WORLD**

Cahit AYDEMİR*
İbrahim ARSLAN**
Funda UNCU***

Abstract

Foreign Direct Investments is a long-term foreign investment. It can be defined as establishment or acquisition of existing production facilities of a company outside the main center country. In this study, first of all the definition and scope of FDI take into consideration and it mention the historical development of FDI in terms of changing the financial framework in on the global scale.

Keywords: Foreign direct investment, global economy, Turkish economy.

JEL Codes: E22, O16, A10

* Asist. Prof Dr., Dicle University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, cahit.aydemir@gmail.com

** Assoc. Prof. Dr., Gaziantep University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, arslan@gantep.edu.tr

*** Dicle University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, funcu44@hotmail.com